

центру світового католицизму, ця держава почала розвивати двосторонні відносини з іншими країнами світу не в економічній, яка є домінуючою в теперішніх двосторонніх стосунках світських держав, а в політико-дипломатичній, гуманітарній, культурній, науковій та інформаційній сферах.

Дипломатія Святого Престолу виступала з активних позицій під час найбільш серйозних світових і регіональних політичних криз та глобальних трансформацій. При цьому вона використовувала як класичний дипломатичний інструментарій (наприклад, «човникову дипломатію», трибуни міжнародних організацій та конференцій, переговори з державними, політичними й церковними лідерами), так і церковні структури, «народну дипломатію» й стратегію «мобілізації совісті», спрямовану на попередження військових зіткнень та врегулювання міжнародних конфліктів, припинення військових дій, запобігання ескалації збройних зіткнень [2, с. 147]. Події останньої чверті ХХ ст., зокрема ісламська революція в Ірані, теологія визволення у Латинській Америці, євангелічне піднесення у США, участь Католицької церкви в поваленні комуністичних режимів у Центрально-Східній Європі та диктаторського режиму на Філіппінах засвідчило повернення РКЦ на світову арену.

Особливе значення понтифікат Івана Павла II мав для України. Папа-слов'янин, підтримував молоду українську державу із моменту проголошення нею своєї незалежності, заохочував її співпрацю з Ватиканом у реалізації спільних гуманістичних цілей. Встановлення дипломатичних відносин між Святим Престолом та Україною відбулось головним чином через особисте сприяння Івана Павла II. Співпраця в політико-дипломатичній сфері відбувалась переважно через дипломатичні представництва Святого Престолу і України, які розташовані в багатьох країнах світу, а також у рамках міжнародних форумів співпраці.

Історичне значення для України мав паломницький візит понтифіка 23–27 червня 2001 р., який не лише сприяв зростанню рівня духовності українського народу, але й засвідчив визнання України з боку провідного світового авторитету. Державний візит Івана Павла II в Україну став найвищою точкою розвитку відносин між Святим Престолом і Україною в період від встановлення дипломатичних відносин у 1992 р. до сьогоднішнього дня. У цьому контексті варто зауважити, що українському керівництву було нелегко прийняти рішення запросити папу Івана Павла II в Україну. Передусім це було пов'язане із складною релігійною ситуацією в Україні, зумовленою поділом Православної церкви на три гілки (Українську Православну Церкву Московського Патріархату (УПЦ МП), Українську Православну Церкву Київського Патріархату та Українську Автокефальну Православну Церкву), які постійно знаходяться у протистоянні, а інколи навіть у відвертій боротьбі за право домінувати у релігійній сфері. Особливо негативно з приводу візиту папи на теренах нашої держави висловлювались представники УПЦ МП. На думку ієрархів цієї церкви, візит Івана Павла II в Україну мав би обов'язково призвести до глибокого розколу серед православних. Підсилювало напругу серед багатьох українців і упереджене ставлення до Католицької церкви, зумовлене пам'яттю про проведення насильницької латинізації українського православного населення. Відповідно, з цих позицій візит папи сприймався окремими людьми як новий наступ католицизму. Позатим, Єпископ Рима все ж таки ступив на українську землю 23 червня 2001 року. Ставши на коліно 82-літній папа поцілував українську землю. Такої поваги, як згодом зауважив тодішній міністр культури України Василь Вовкун, ми ніколи не відчували від Московського патріархату.

Папа Римський закликав українських політиків бути наполегливими у бажанні долати труднощі, які є. Зокрема глава РКЦ зауважив: «політика мудрої толерантності не забариться повернути пошану і симпатію до українського народу, запевняючи йому особливе місце в сім'ї європейських народів» [1, с. 24].

Візит Івана Павла II, мав позитивні наслідки як для Святого Престолу, так і для України. Зокрема, Апостольська столиця завдяки візиту понтифіка започаткувала процес щодо зміни негативного образу Католицької Церкви як ворога православного світу. Відтоді РКЦ в Україні почала більшістю українців сприйматись як інституція, що сприяє миру і стабільності не лише на міжнародній арені, але й в українському суспільстві. У свою чергу Україна завдяки візиту Івана Павла II продемонструвала світовій спільноті, що вона є демократичною країною, де поважається свобода віросповідання. Водночас багато людей у світі дізнались, що така держава як Україна існує.

Джерела та література

1. Вайгель Дж. Свідок надії : Життєпис Папи Івана-Павла II / Дж. Вайгель [пер. з англ. Р. Скакуна]. – Л. : Вид-во Укр. католического університету, 2011. – 986 с.
2. Воссіна В. Дипломатія Святого Престолу при врегулюванні міжнародних конфліктів (понтифікат Івана Павла II) / В. Воссіна // Українське релігієзнавство. – 2009. – № 52. – С. 147-154.
3. Єленський В. Пристрасті навколо візиту / В. Єленський // Людина і світ. – 2001. – №4. – С. 40-43.
4. Іван Павло II. Слова Святішого отця Івана Павла II до України: листи, проповіді, промови. – Л.: Свічадо, 2001. – 203 с.
5. Лебьода Д. Т. Тасмніца Папи / Д. Т. Лебьода ; [пер. з пол. вид. Ю. Булаховська]. – К. : Знання, 2001. – 220 с.
6. Стоуртон Э. Иоанн Павел II. Человек история / Э. Стоуртон. – М.: Гелиос, 2007. – 400 с.
7. Юраш А. Папа Иоанн Павло II / А. Юраш. – Харків: Фолио, 2005. – 349 с.
8. Яроцький П. Папа Іоанн Павло II – слуга єдності і великий гуманіст / П. Яроцький // Віче 2001. – №5. – С. 120-142.

УДК: 930.85:232.12

Д. Довгаль

ГЕНОЦИД У РУАНДІ: ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕНОГО ЗЛОДІЙСТВА

У статті з'ясовано особливості геноциду в Руанді. Зокрема, констатовано й розкрито такі його ознаки, як стрімкість, неймовірна ефективність досягнення злочинцями сповідуваної мети, добровільна участь цивільного населення в переслідуваннях жертв і їх знищенні, участь у злочинах священиків тощо.

Ключові слова: геноцид, Руанда, тутсі, хуту.

The article deals with the features of genocide in Rwanda. In particular, such characteristics, as rapidity, incredible efficiency in achievement of professed aim by criminals, voluntary participation of civilians in the persecution of victims and their extirpation, participation of priests in the crimes are ascertained.

Key words: genocide, Rwanda, Tutsi, Hutu.

Вчені, котрі досліджують геноциди, однакові в тому, що центральну роль у їх організації та реалізації відіграють держави. Без використання ресурсів цього політичного інституту здійснення такого масштабного злочину, як геноцид, – стверджують вони, – неможлива.

Враховуючи це не дивно, що, зважаючи на «державне» походження геноциду, неодмінним наслідком такого роду злочину є, зазвичай, заперечення самого факту його вчинення. Справді, політичні режими в ХХ ст., якими створено умови для здійснення актів геноциду, зажди заперечували факт масового винищення цивільного населення. Самовиправдання в таких випадках людей, котрі безпосередньо здійснювали геноцид, полягає в створенні ситуації, в якій жертвам відводять роль соціальних аутсайдерів, осіб, які повинні відчувати свою немічність та приниженість порівняно з усім населенням тієї чи іншої країни. Саме таких результатів

організатори масових переслідувань намагаються досягти не лише через систематичну пропаганду та повторення інформації (чим бомбують свідомість загалом), а й через спотворення сприйняття інформації [4, с. 14].

Осмилення механізмів геноцидів повсякчас зумовлює питання про те, як вчорашні сусіди перетворюються на вбивць. Це питання є актуальним і у випадку вивчення геноциду в Руанді. Адже його жертвами стали тутсі, котрі жили пліч-о-пліч із хуту століттями. За такого статус-кво самої констатації того, що участь у переслідуваннях і вбивствах брала значна частина пересічних людей замало. Важливим є з'ясування тих механізмів цього геноциду, які були використані організаторами злочину задля того, щоб залучити до нього десятки, а то й сотні тисяч людей. Адже, на думку окремих сучасних дослідників, геноцид у Руанді виявився «самим ефективним геноцидом у новітній історії» [1].

Отже, постає питання: які механізми були використані організаторами злочину задля того, щоб залучити до нього десятки тисяч людей? Та які особливості в результаті вони зумовили? [3, с. 24]. Питання можна сформулювати й по інакшому: в чому полягає специфіка геноциду в Руанді? Саме воно є предметом нашої розвідки.

Осмилення геноциду в Руанді дозволяє стверджувати, що особливістю здійсненого в ній злочину проти людяності є дуже висока добровільна участь цивільного населення в переслідуваннях жертв і їх знищенні, нечувано стрімка реалізація геноциду, активна участь в злочинах підлітків та священників тощо.

Осмилення подій в Руанді дозволяє визначити першу особливість тамтешнього геноциду: особливу роль засобів масової інформації в розпалюванні екзофобії.

Незважаючи на те, що події, котрі ми досліджуємо, відбувалися наприкінці ХХ ст. маємо врахувати особливості реалізації пропаганди в Руанді. Передусім тому, що сучасні канали комунікації поміж речником тих чи інших суджень і реципієнтом (телебачення, Інтернет тощо) для більшості населення в цій країні фактично недоступні. Важливим є й урахування того факту, що рівень грамотності населення Руанди – доволі низький. Отже, воно отримувало інформацію головним чином з радіоканалів.

Цей факт доведено американським дослідником Девідом Янагізавом Дроттом: він підрахував кількість мешканців різних сіл, де радіопропаганду слухали і навпаки (в Руанді, де значну частину територій складають гори, радіосигнал не повсюдний). За його підрахунками, там, де радіо мешканці сіл слухали, кількість тих, хто брав участь у геноциді на 62–69 % більше, ніж з-поміж тих, хто не став жертвою тієї пропаганди, що транслювалась по радіо [5].

Така статистика промовисто засвідчує особливу роль радіо в організації та реалізації геноциду в Руанді: ретрансльовані ним передачі й заклики сприяли стрімкому посиленню неприязні до жертв, провокували хуту до агресії щодо тутсі. Цей факт (як і участь ведучих «Вільного радіо тисячі пагорбів» у координації дій убивць) засвідчує одну з специфічних ознак геноциду в Руанді.

Важливою є й констатація того, що всі засоби масової інформації, від газет до радіо, активно підігривали антилюдські настрої, які можна порівняти хіба що з нацистським режимом. Навіть тодішній глава країни Теодор Синдикувабо закликав мстити ворогам. Тим часом руандійська газета «Кангура» надрукувала маніфест «Десять заповідей хуту», який багатьох підштовхнув до вчинення злочинів. Фанатично налаштовані хуту озброювалися мачете і палицями та йшли нищити своїх співгромадян, сусідів і навіть друзів, називаючи їх «тарганями», вважаючи тими, хто не вартий життя. Яскравим прикладом є справа колишньої співробітниці престижної авіакомпанії «Ейр Руанда» Мкіаміні Нырандегеї, яка донині перебуває у в'язниці за те, що вбила власного чоловіка і дітей.

Таких прикладів фанатичного «патріотизму» і самовідданості дуже багато. Один з них – різанина в психіатричній лікарні, де ополченці-хуту вирізали сотні тутсі, які ховалися в шпиталі від переслідувань. Те ж саме сталося в школі Дон Боско, де було знищено близько двох тисяч тутсі [2].

Зростаюча ворожість щодо жертв не зменшувалася навіть тоді, коли геноцид у Руанді набував кульмінаційного характеру. Тисячі людей спалювали живцем; їм відсікали кінцівки, кидали в річки тощо. Такого жаху Африка ніколи не знала. Руанда за кілька місяців перетворилася на пекло на землі.

Ці реалії засвідчують другу особливість геноциду: надзвичайну активність цивільного населення в знищенні жертв (більше 800 тис. убивць).

Вчинення злочину проти людяності в Руанді розпочалося 7 квітня 1994 р.: після загибелі президента республіки та вбивства прем'єр-міністра настало 100 днів терору, який не могли зупинити ні внутрішні сили республіки, ні міжнародна спільнота.

6 квітня 1994 р. біля столиці Руанди був збитий літак, на якому летіли президенти Руанди і Бурунді. Обидва лідери загинули. Наступного дня була вбита прем'єр-міністр Руанди Агата Увіллінгіймана. Саме того дня у країні розпочалася громадянська війна, в під час якої хуту розв'язали геноцид проти тутсі.

Впродовж 100 днів загинули близько мільйона жителів: кожні 10 секунд вбивали одну людину. Така жахлива статистика відображає ще одну особливість геноциду в Руанді: стрімкість його реалізації.

В основному вбивали ударами мачете. Терор і убивства (більшість жертв смертовбивства здійснювалося шляхом нанесення жертвам удару мачете) завершилися лише після того, як у липні 1994 р. загопи Руандійського патріотичного фронту на чолі з Полем Кагаме (тутсі) взяли ситуацію в країні під свій контроль. Міжнародні організації не втручались у «внутрішні події» республіки.

У 1996 р. під час народного трибуналу засуджено натхненників та організаторів геноциду. Для участі в церемонії, присвяченій його 20-й річниці, в Руанду прибув генеральний секретар ООН Пан Гі Мун [7].

Ще одна особливість перебігу геноциду в Руанді криється в участі у ньому католицьких священників. Саме вони часто виступали в ролі провокаторів і підбурювачів в цих трагічних подіях. Вони видавали місця, де переховувалися тутсі, і закликали до масових розправ. Так, у монастирі Сову спалили 7 тис. знедолених тутсі, яких не врятувало навіть те, що вони перебували в культовій будівлі. Їх місце видали самі священники (за деякими даними вони і виступали в ролі катів). Таким чином, пропаганда жорстокості вплинула навіть на служителів церкви [2].

Ніщо так не ламає уклад людського життя так, як геноцид. Руанда – яскравий доказ цього твердження. За оцінками фахівців, у 1994 р. в Руанді лише за три місяці геноциду звалтовано від 100 до 250 тисяч жінок. У результаті численних актів сексуального насильства було зачато близько 20 тис. дітей [7].

Згвалтування в час воєнних дій нерідко є систематичними та переслідують такі цілі, як терор населення, насміхання над цінностями сім'ї та общини; в окремих випадках вони мають за мету зміну етнічної складової наступного покоління.

Сучасні руандійські матері-одиначки зневажаються суспільством. До того ж частина з них хвора на ВІЛ/СНІД.

Сексуальне насилля в ході воєнних дій створює багатогранність проблеми для самої жертви насилля:

- сором і клеймо згвалтованої нерідко примушують жертву насильства і членів її сім'ї покидати общину, отже – й землю, майно та свій дім. Результатом цього часто є значно бідніше життя, ніж було до цього та жорстоке ставлення оточуючих;

- ці жінки та члени їхніх сімей зазнають страшної психологічної травми, яка переслідує впродовж всього життя, тягнучи за собою шлейф як психологічних, так і фізіологічних проблем;

- жертви потребують кваліфікованої медичної допомоги; часто-густо їм необхідне лікування від ВІЛ/СНІД.

Ведучи мову про наслідки згвалтувань, котрі були вчинені над жертвами в час геноциду в Руанді, вчені зауважують також їхнє бажання помсти, котре виношується наче дитина матір'ю [7].

Одну з особливостей геноциду в Руанді визначає позиція щодо злочинів, котрі коїлися в ній, міжнародної спільноти. Цей висновок зумовлюється тим, що з початку вчинення злочинів у цій африканській країні Організація Об'єднаних Націй займала нейтральну, спостережну позицію, що спонукало багатьох аналітиків розмірковувати щодо ефективності її діяльності.

Штаб-квартира ООН офіційно наказала не втручатися в конфлікт. Хоча вона знала про всі події, що відбуваються від військових кореспондентів та інформаторів. Незважаючи на всі подальші закликали про допомогу, що лунали від національних еліт Руанди, ООН не зробила жодних спроб не те що військового втручання, але і введення в цю країну миротворців. Весь час рішення з цього питання або затягувалося, або ж відкладалося. Але врешті-решт геноцид у Руанді був зупинений Руандійським патріотичним фронтом, який зайняв такі міста, як Кігалі, Гісені і Бутар. Близько 2 млн. злочинців-хуту втекло за межі країни, боячись помсти з боку тутсі [7].

Перебіг подій 1994 р. у Руанді засвідчив відмінність здійсненого в цій країні злочину від інших геноцидів, що відбувалися в XX ст. Це, зокрема, його стрімкість, добровільна участь цивільного населення в переслідуваннях жертв і їх знищенні, участь у злочинах священників. Водночас руандійська трагедія стала черговим підтвердженням значимості збереження толерантних міжетнічних взаємин у всіх без винятку поліетнічних державах.

Джерела та література

1. Бабицкий А. Диктор зло / Андрей Бабицкий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esquire.ru/rwanda>
2. Геноцид в Руанді. Різанина в Руанді: історія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poradu.pp.ua/nauka/18628-genocid-v-ruand-rzanina-v-ruand-storya.html>
3. Гон М. Геноциди першої половини XX століття: порівняльний аналіз. Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Максим Гон. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 180 с.
4. Козицький А. Геноцид та політика масового винищення цивільного населення у XX ст. / А. Козицький. - Львів : Літопис, 2012. – 570 с.
5. Козловський Б. Тысяча мертвых на тысячу слов. Как работала пропаганда в Руанде / Борис Козловский. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://snob.ru/selected/entry/81673>
6. Найбільший геноцид сучасності: за 100 днів – мільйон смертей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/photo/genotsyd_u_ruandi_za_100_dniv_milyon_smertey_58537.html
7. Програма просвітительської діяльності «Геноцид в Руанде и ООН». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/preventgenocide/rwanda/support.shtml>

УДК 94:329.052 (470+571) “19”

Т. Опанасюк

ФЕНОМЕН ОБ'ЄДНОАНОЇ ОПОЗИЦІЇ У РОСІЇ В 1990-ТІ РОКИ

У статті автор аналізує основні етапи становлення та розвитку об'єднаної опозиції, розкриває основні причини її виникнення, ставлення до ринкових реформ. Автор здійснює характеристику основних тенденцій розвитку відносин “влада – опозиція” та вказує причини нестійкості структурних об'єднань опозиції.

Ключові слова: політична опозиція, влада, парламент, вибори, президент, політична партія.

In the article “Phenomenon of the incorporated opposition in Russia in 1990th” the author analyses the main steps in establishment and development of the joint opposition, reveals the reasons of its origination, its attitude towards market reforms. The author provides description of the key trends of “official authorities – opposition” relationship and indicates the causes of instability of opposition structural connections.

Key words: political opposition, power, parliament, elections, the president, political party.

Радянське суспільство практично не знало політичної опозиції. Влада ні ким не контролювалась, не обмежувалась і не стримувалась. Перетворення в країні в напрямку демократизації призвели до виникнення нових політичних інститутів, політичної опозиції. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває питання дослідження передумов виникнення та еволюції нового явища в політичному житті країни – політичної опозиції та її взаємодії з існуючою владою.

Фактично до кінця 1990-х років інтерес вітчизняних та російських дослідників до вивчення проблеми політичної опозиції був не досить великим і мав суто прикладний характер, пов'язаний з аналізом сучасного політичного процесу. Лише в кінці 90-х років з'являються перші праці присвячені вивченню даного явища. Так, Ю. Чуланов у праці “Власть и политическая оппозиция в современной России” вперше досліджує процес формування і розвитку політичної опозиції в Росії після краху тоталітарного режиму, здійснення політичною владою радикальних реформ, позицію опозиційних сил до даних реформ. А. Жуков у праці “Формирование, развитие и деятельность российской многопартийной политической оппозиции в 1991-1997 гг.” аналізує формування, розвиток і діяльність головних опозиційних політичних партій Росії в період 1991-1997 рр. Проблеми діяльності опозиції та її взаємовідносини з владою досліджували також В. Гельман у праці “Трансформация в России: политический режим и демократическая оппозиция”, Д. Зеркін “Политический конфликт и оппозиция”, Б. Богомолов “Власть и оппозиция: некоторые аспекты взаимодействия”, Л. Істягін “О роле политической оппозиции на современном этапе политического развития России” та ін.

Загалом, аналіз ступеня вивчення питання про політичну опозицію дозволяє зробити висновок про те, що в сучасній літературі відсутній єдиний погляд на особливості діяльності цього явища у 90-ті роки. Не досить дослідженими залишаються конкретні історичні проблеми: відносини різних опозиційних напрямків до владних інститутів, особливості формування ідеологічних концепцій, що визначають політичну спрямованість різних типів політичної опозиції та їх відмінних рис.

Суспільно-політична актуальність теми, ступінь її вивчення визначає мету та завдання статті. Метою даного дослідження є вивчення процесу формування, розвитку та діяльності об'єднаної опозиції в Росії в 90-ті роки. Виходячи з поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати основні етапи становлення та розвитку об'єднаної опозиції;
- розкрити основні причини виникнення об'єднаної опозиції, виходячи з висунутих нею стратегічних, тактичних цілей і завдань;
- охарактеризувати основні тенденції розвитку відносин “влада – опозиція”;
- вказати причини нестійкості структурних об'єднань опозиції.

Становлення політичної опозиції в Росії відбулось в кінці 80-х – початку 90-х років. Її діяльність здійснювалася в рамках СРСР та проявлялась у вигляді демократичного руху проти тоталітарних структур. Цей рух не був багаточисленним, але його ідеї ставали все більш популярними серед населення, яке активно його підтримувало, оскільки бажало свободи, демократії та покращення рівня життя.

Феномен так званої “об'єднаної опозиції”, яка вперше з'явилася на початковому етапі гайдарівських реформ і виступила у формі парламентського блоку “Російська єдність”, пояснюється наступними факторами:

- 1) масштабність змін, викликаних розпадом СРСР;
- 2) поява елементів нової суспільної самоорганізації;
- 3) глибока економічна, духовна криза, колапс всієї системи загальнолюдських цінностей та пріоритетів;
- 4) швидке зростання ностальгічних настроїв;